

Βιβλιοπαρουσίαση

Ancient Greek Colonies in the Black Sea

επιμ. D.V. Grammenos / E.K. Petropoulos

τόμ. 1-2, Thessaloniki 2003

Ancient Greek Colonies in the Black Sea 2

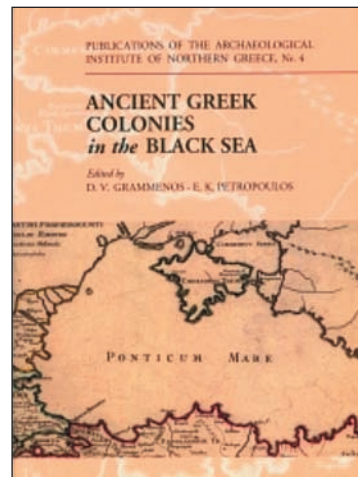
επιμ. D.V. Grammenos / E.K. Petropoulos

τόμ. 1-2, Archaeopress, Oxford 2007

Η εθνολογία γεννήθηκε ουσιαστικά από την επίσημη αποικιοκρατία του 19ου αιώνα. Χωρίς τις αποικίες τους οι πρώτοι βρετανοί ανθρωπολόγοι, όπως ο Sir James Frazer και ο Sir Edward Tylor, δεν θα είχαν αναπτύξει τις θεωρίες τους για εθνολογικά φαινόμενα όπως η μαγεία και η «πρωτόγονη» τεχνολογία. Οι ιθαγενείς που ανακάλυπταν (με ειρηνικό ή όχι τόσο ειρηνικό τρόπο) οι πρώτοι βρετανοί άποικοι ήταν οι «άλλοι» – μη Ευρωπαίοι, συχνά αξιοπεριεργοί μα πάντα υποδεέστεροι. Αυτούς καλούνταν να μελετήσουν οι πρώτοι ανθρωπολόγοι και εθνολόγοι της Βασιλίσσας Βικτωρίας. Λόγω αυτής ακριβώς της ιδιάζουσας προϊστορίας της εθνολογίας ως επιστήμης, ίσως δεν

είναι τυχαίο ότι η πρώτη παρουσίαση των τεσσάρων αυτών βιβλίων έγινε πρόσφατα στο Μουσείο Εθνολογίας Θράκης «Αγγελική Γιαννακίδου».

Οι εξωτικοί γηγενείς, με τη σειρά τους, ανακάλυπταν τους επήλυδες αποίκους και τους διαδόχους τους. Η γνωριμία αυτή παρουσίασε πολλές μορφές και διαβαθμίσεις από τη φανατική απόρριψη έως την έλξη και μίμηση και την άνιση –ή και ολοκληρωτική– αφομοίωση. Ο Ηρόδοτος, στο τέταρτο βι-

βλίο των Ιστοριών του (Δ 78-80), μνημονεύει τη σχιζοειδή διπλή ζωή ενός Σκύθη βασιλιά του 5ου αιώνα π.Χ., του Σκύλλη. Ένδεκα μήνες το χρόνο ο Βάρβαρος αυτός, ο οποίος ήταν νομάδας ινδο-ιρανικής καταγωγής, κατοικούσε στη σκυθική ενδοχώρα. Επί ένα μήνα όμως κάθε χρόνο, έμπαινε κρυφά στην ελληνική πόλη της Ολβίας στα παράλια της σημερινής νότιας Ουκρανίας, μεταμορφούμενος σε Έλληνα. Ξεχνούσε τη σκυθική του ντοπιολαλιά, μιλούσε άπταιστα ελληνικά, ντυνόταν και συμπεριφερόταν σαν Έλληνας, παντρεύτηκε Ελληνίδα, λάτρευε ακόμη και τις ελληνικές θεότητες. Ήταν πραγματικά αμφι-πολιτισμικός (bicultural). Η περίπτωση αυτή συνοψίζει, απλουστευτικά έστω, μια κολακευτική για τους Έλληνες όψη των αποικιών τους στη Μαύρη Θάλασσα. Υπήρχαν ωστόσο μύριες άλλες όψεις και πτυχές του βίου των παρευξείνων Ελλήνων που μόνον οι αρχαιολόγοι μπορούν να μας φανερώσουν, στην κυριολεξία με τη σκαπάνη τους.

Γ' αυτό οι τέσσερις τόμοι των δύο συνεπιμελητών, του αρχαιολόγου κ. Δημητρίου Γραμμένου και του ιστορικού κ. Ηλία Πετρό-

πουλου, αποτελούν επιστημονικό γεγονός πρώτου μεγέθους. Τώρα διαθέτουμε, για πρώτη φορά σε παγκόσμια κλίμακα, μια τιτάνια ανθολογία άρθρων γραμμένων από ειδικούς από όλες τις παρευξείνιες χώρες. Φιλολόγοι ανά τον κόσμο καθώς και πάσης φύσεως ιστορικοί αλλά και εθνολόγοι και γλωσσολόγοι περιμέναμε με βουλιμική ανυπομονησία επί δεκαετίες μια τέτοια συνθετική έκδοση.

Οι πρώτοι δύο τόμοι, οι οποίοι εκδόθηκαν, χάρη σε επιχορήγηση του ΥΠΠΟ, στη Θεσσαλονίκη το 2003, περιέχουν 28 άρθρα – 26 στα αγγλικά και 2 στα γαλλικά που συνέγραψαν 35 αρχαιολόγοι για 32 ελληνικές αποικίες της Μαύρης Θάλασσας. Σύνολο: 1431 σελίδες!

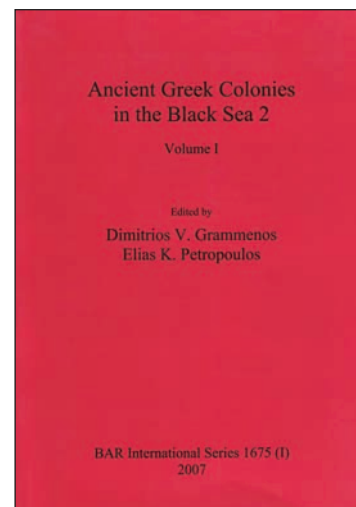
Τον 4' τόμο της πρώτης δυάδας εγκαινιάζει ο Ηλίας Πετρόπουλος με εκτενή επισκόπηση των κυρίων εννοιολογικών και ερμηνευτικών προβλημάτων που παρουσιάζει η μελέτη των αποικιών της Μαύρης Θάλασσας.¹ Αναδεικνύει ιδιαίτερα την πολυσημία του ηροδότειου όρου «εμπόριον», ενός όρου που συχνά σημαίνει «μια πρώτη εγκατάσταση αποίκων, προστάδιο της αποικίας». Το άρθρο του εκλεκτού αυτού συναδέλφου και συνεπώνυμου, καθώς αξιοποιεί τη διεθνή βιβλιογραφία –στα αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, ρωσικά, ουκρανικά και βουλγαρικά– προϋδεάζει για τη βιβλιογραφική πληρότητα και των υπολοίπων τριών τόμων.

Η Ολβία –η θετή πατρίδα του Σκύλλη– ανασκάπτεται επί δύο αιώνες, το δε παρακείμενο νησάκι Berezan επί έναν αιώνα. Σε άρθρο έκτασης 120 περίπου σελίδων,² μια ομάδα ουκρανών αρχαιολόγων, του S.D. Kryzhyskyg και άλλων, κάνει μια διεπιστημονική διαδρομή στην αποικία αυτή από τον 7ο αι. π.Χ. έως το τέλος της αρχαιότητας.

Σε άλλο άρθρο ο καθηγητής Sümer Atasoy,³ ο οποίος έχει συνδέσει το όνομά του εδώ και 20 χρόνια με την Αμισό, κοντά στη Σαμψούντα στη βόρεια Τουρκία, πραγματεύεται τις πιο πρόσφατες ανασκαφές του στην πόλη αυτή, ιδίως από το 1991 έως πρόσφατα.

Προχωρώ εν τάχει στους δύο τόμους του 2007, την έκδοση των οποίων επιχορήγησαν αφενός η Ιερά Μητρόπολις Αλεξανδρουπόλεως και η κατασκευαστική εταιρεία Ηρακλή Μπίμπαση στην Αλεξανδρούπολη. Είναι αδύνατο να αναφέρω και εδώ τα ονόματα και τα άρθρα των περισσότερων συγγραφέων. Πάντως ως ανθρωπολόγισσα φιλόλογος διάβασα με περισσό ενδιαφέρον τη συμβολή του Ρουμάνου Victor Cojocaru, στον 4' τόμο,⁴ για το εθνώνυμα και ανθρωπώνυμα –ακόμη και τα χαϊδευτικά παιδιών– που μαρτυρούνται κυρίως σε επιγραφές στις ελληνικές πόλεις της Σκυθίας, από τον 6ο έως τον 1ον αι. π.Χ. Στις παράλιες κοινότητες τα ελληνικά ονόματα επικρατούν, όπως είναι φυσικό, αλλά αυτό αντιστρέφεται όσο προχωρεί κανείς στη σκυθική ενδοχώρα. Η ιστορική-γλωσσολογική αυτή μελέτη καταδεικνύει την αμφίδρομη αφομοίωση Ελλήνων και «Βαρβάρων» μέσα από το εμπόριο και την επιγαμία ανά τους αιώνες.

Θα ήθελα, τέλος, να εκφράσω μια καλοπροαίρετη γκρίνια. Λυ-

πήθηκα που δεν έχουν ευρετήρια τα βιβλία αυτά, και που, σε κάποια άρθρα, ευτυχώς ολίγιστα, τα αγγλικά χρειάζονταν κάποιες «σωστικές επεμβάσεις». Αυτό δεν αναιρεί το ότι οι κύριοι Γραμμένος και Πετρόπουλος έχουν κατορθώσει κάτι μοναδικό και αξιοθαύμαστο – μια έγκυρη και ενημερωμένη περιδιάβαση στην ιστορία και αρχαιολογία των αρχαίων Ελλήνων – αλλά και των μη Ελλήνων του Εύξεινου Πόντου.

Ο Σκύλλης και ο Ηρόδοτος θα ήταν πολύ υπερήφανοι!!

Ιωάννης Πετρόπουλος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
και Center for Hellenic Studies – Ναύπλιο

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ «Problems in the history and archaeology of the Greek colonization of the Black Sea», στο D.V. Grammenos / E.K. Petropoulos (επιμ.), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, τόμ. 1, Thessaloniki 2003, σ. 17-94.

² S.D. Kryzhysky / V.V. Krapivina κ.ά., «Olbia – Berezan», στο *ίδιο*, σ. 389-506.

³ «Amisos», στο *ίδιο*, τόμ. 2, σ. 1331-78.

⁴ «L'histoire par les noms dans les villes grecques de Scythie et Scythia Mineure aux VIe –Ier siècles av. J.-C.», στο D.V. Grammenos / E.K. Petropoulos (επιμ.), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea 2*, τόμ. 1, Oxford 2007, σ. 383-434.

Από το *Journal of Mediterranean Archaeology*

Despina Margomenou,

«Food Storage in Prehistoric Northern Greece: Interrogating complexity at the margins of the Mycenaean World», *JMA* 21/2 (2008), σ. 191-212.

Οι αποθηκευτικές πρακτικές και ο ρόλος τους στην προϊστορική Βόρεια Ελλάδα, και συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια της μετάβασης από την ύστερη εποχή του Χαλκού στη γεωμετρική περίοδο, είναι το θέμα της Μαργωμένου στο άρθρο της στο τεύχος 21/2 του *Journal of Mediterranean Archaeology*. Κατά το τέλος της ύστερης εποχής του Χαλκού, η βόρεια Ελλάδα παραδοσιακά θεωρείται οπισθοδρομική σε σχέση με τον μυκηναϊκό κόσμο της νότιας ηπειρωτικής Ελλάδας και των νησιών του Αιγαίου. Παρ' όλα αυτά, η μεταβατική αυτή περίοδος θεωρείται σημαντική για τη μεταγενέστερη διαμόρφωση των πρώιμων πόλεων, ή άλλως εθνικών ομάδων, οι οποίες εμφανίζονται στην αρχαϊκή περίοδο. Τόσο η αποθήκευση τροφών όσο και οι οχυρωματικοί οικισμοί μαζί με την ντόπια μυκηναϊκή κεραμική αποτελούν το βασικό επιχείρημα για την ύπαρξη ενός «βόρειου-τύπου» ανακτορικού συστήματος κατά την ύστερη εποχή του Χαλκού, το οποίο μεταγενέστερα εξελίσσεται στις «πόλεις-κράτη».

Η Μαργωμένου θέτει το εξής ερώτημα: Μπορούμε να κατανοήσουμε την προϊστορία της Μακεδονίας χωρίς να αναφερόμαστε σε ανακτορικά συστήματα ή σε συγκρίσεις Βορρά-Νότου; Πιο συγκεκριμένα: Μπορούμε να καταλάβουμε την κοινωνική πολυπλοκότητα/διαστρωμάτωση (social complexity) εκτός του συστήματος των ανακτόρων και της πόλης-κράτους; Χρησιμοποιώντας ανθρωπολογικά θεωρητικά μοντέλα, η συγγραφέας θεωρεί ότι όταν υπάρχει κοινωνική ανισότητα σε ομάδες ή αρχηγικές κοινωνίες με βάση τη συγγένεια (kinship based groups), τότε σχεδόν πάντα παράγεται πλεόνασμα προϊόντων, όπως τροφής, κεραμικών, υφασμάτων κ.λπ., με σκοπό για αποθήκευση.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα, που χρησιμοποιούνται στο άρθρο της, προέρχονται από τις ανασκαφές τριών αρχαιολογικών θέσεων της υστεροχαλκής-πρώιμης γεωμετρικής περιόδου από το νομό της Μακεδονίας: την Άσσηρο στον Λαγκαδά, την Τούμπα Θεσσαλονίκης και τον Καστανά. Η Μαργωμένου μελετά την αποθήκευση τροφών και άλλων προϊόντων με βάση το αρχαιολογικό τους πλαίσιο, δίνοντας έμφαση στις χρήσεις-λειτουργίες των χώρων όπου βρέθηκαν αποθηκευτικά αγγεία και υπολείμματα φυτών. Η διαδικασία της αποθήκευσης αποτελείται από την προμήθεια των βασικών προϊόντων, τη μεταφορά τους, την όποια επεξεργασία πριν από την αποθήκευση και την τελική αποθήκευσή τους. Η τελευταία προϋποθέτει τη λήψη αποφάσεων για το πού και για πόσο γίνεται η αποθήκευση των προϊόντων, π.χ., σε οικίες ή ειδικούς χώρους αποθήκευσης, μακράς ή σύντομης διάρκειας. Επίσης, αν η τελική αποθήκευση γίνεται αποκλειστικά σε αποθηκευτικούς χώρους ή σε χώρους όπου παρατηρούνται και άλλες δραστηριότητες, αν η αποθήκευση λαμβάνει χώρα σε εμφανή σημεία ή όχι και αν υπάρχει προσβασιμότητα στους χώρους αποθήκευσης.

Με βάση τα πιο πάνω κριτήρια, η Μαργωμένου παρατηρεί διαφορετικές αποθηκευτικές πρακτικές στις τρεις υπό εξέταση αρχαιολογικές θέσεις. Στον οχυρωματικό οικισμό στην Τούμπα Θεσσαλονίκης, η αποθήκευση γίνεται σε κτίρια με πολλά δωμάτια. Στα δωμάτια αυτά οι αποθηκευτικοί πίθοι συνδέονται με διάφορες εργασίες όπως η ύφανση, η παραγωγή χαλκού και η επεξεργασία δέρματος. Σε αντίθεση, στον Καστανά, ο οποίος ουδέποτε υπήρξε οχυρωματική θέση, μικρά αποθηκευτικά αγγεία συνδέονται περισσότερο με το μαγείρεμα και την κατανάλωση τροφής παρά με την ουσιαστική αποθήκευση τροφών. Διαφορετική εικόνα παρουσιάζει και η Άσσηρος, όπου η αποθήκευση τροφών αποτελούσε εξειδικευμένη δραστηριότητα, η οποία δεν συνδεόταν με άλλες και περιελάμβανε τη μεταφορά, την επεξεργασία και την τελική αποθήκευση των τροφών για μεταγενέστερη κατανάλωση.

Συνοψίζοντας, η Μαργωμένου υποστηρίζει ότι οι διαφορετικές εικόνες αποθηκευτικών πρακτικών στους τρεις οικισμούς πιθανόν να συνδέονται με διαφορετικούς τύπους κοινωνικής διαστρωμάτωσης και διαφορετικά πολιτικά συστήματα και κατ' επέκταση θέτει το ανακτορικό σύστημα «βόρειου τύπου» υπό αμφισβήτηση. Η συγγραφέας καταλήγει ότι η σχέση παραγωγής, αποθήκευσης και πλεονάσματος δεν είναι δεδομένη αλλά πρέπει πάντα να διερευνάται.

Σοφία Αντωνιάδου
Αρχαιολόγος, επιμελήτρια Μουσείου
Πιερίδη – Αρχαίας Κυπριακής Τέχνης